

Библиографический список

1. Выготский Л. С. Лурия А.Р. Этюды по истории поведения: Обезьяна. Примитив. Ребенок. – М.: Педагогика-Пресс, 1993. – 224 с.
2. Косминская В. Б., Васильева Е.Н. Введение. Предмет и задачи курса // Теория и методика изобразительной деятельности в детском саду: учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов по специальности «Дошкольная педагогика и психология». – М.: Просвещение, 1977. – 253 с.
3. Крылова Н. М. Детский сад – дом радости // Детский сад. Управление. – 2002. – № 18. – С. 1-11.

СЦЕНІЧНЕ МИСТЕЦТВО: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ВИМІР НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПОШУКУ

С. М. Шумакова

*Кандидат мистецтвознавства, доцент,
Харківська державна академія культури,
м. Харків, Україна*

Summary. The complexity and inconsistency of scientific research, the formation of methodological horizons of scientific explorations and the identification of author's strategies for the deployment of analytical thought is undeniable, which is mostly inherent in the first steps of young scientists.

The purpose of the article is to interpret the scientific vision and the theoretical and methodological foundations of research of the problematic field of stage arts, which involves the identification of the cognitive context (scientific methodology, methods of scientific knowledge).

Keywords: stage arts; scientific research; methodology; author's vision; research interpretations and analytics.

Складність і суперечливість науково-дослідницьких пошуків, формування методологічних горизонтів наукових розвідок й виокремлення авторських стратегій розгортання аналітичної думки залишаються незаперечними, що найбільшою мірою притаманне першим крокам молодих науковців.

Відносно предмету уваги, який представляє наш інтерес, – сценічного мистецтва – накопичено достатньо знань, щоб на їх основі здійснювати спроби його теоретичного осмислення, проте воно понині не отримало систематизованої розробки методологічних схем, достатньої узгодженості науково-дослідних позицій в гуманітарній науці. Методологічна нескоординованість та розрізненість визначає відсутність систематичної єдності наукових уявлень про сценічне мистецтво та його сутнісне узагальнення.

У науково-методичній площині постає очевидним відставання теоретичної розробленості актуальних сценічно-мистецьких процесів й арт-практик на тлі їх незмінно стійких трансформацій в сучасній полісмісловій контекстуальності.

Метою публікації є трактування засад наукового бачення, теоретико-методологічних основ дослідницьких інтерпретацій проблемного поля сценічного мистецтва, що передбачає виокремлення когнітивного контексту (наукової методології, методів наукового пізнання), які співвідносяться з соціокультурними аспектами його побутування.

Разом з тим, публікація може бути ґрунтом для подолання складності напрацювання дослідницьких стратегій вивчення сутності художніх вишукувань сценічних підмостків в рамках реалізації кваліфікаційних робіт здобувачів освіти зі спеціальності «Сценічне мистецтво».

Науковий пошук формується згідно з обраними автором науково-дослідницькими методами, за допомогою яких теоретично обґрунтовуються виокремленні аспекти дослідження (що власне й зумовлює дослідницький інструментарій, тобто методи аналізу, з огляду адекватності їх застосування до досліджуваного матеріалу).

У пізнавальній діяльності всі методи перебувають у єдності, взаємозв'язку та взаємному доповненні, дозволяючи досягнути істинності знань. Загальний напрям дослідницької роботи визначається *науковим підходом*, який уточнюється й конкретизується за допомогою *методів дослідження* для вирішення певних пізнавальних завдань. Науковий підхід – основний смисловий вектор дослідження, сутність дослідницького руху в цілому. Метод дослідження – спосіб / інструмент вивчення конкретних аспектів досліджуваної проблеми, завдяки якому вони поглиблено осмислюються [1; 2; 7].

Саме методи стають основною ланкою дослідження, що вирішує й формує канву дослідницької розвідки й наукового пошуку як таких.

Сучасна гуманітарна наука має потужний арсенал різноманітних методів, які призначені для розв'язування різних за своїм характером наукових задач. У процесі проведення конкретного наукового дослідження використовуються ті методи, які можуть надати глибоку й всебічну характеристику досліджуваного явища.

Конструктивний вибір методів дослідження уможливорює бажане для здобувача вищої освіти теоретичне обґрунтування фактів сценічного мистецтва в контексті існування окремих процесів і явищ. *Вибір методів завжди зумовлений метою та завданнями дослідження.*

Сутність аналізу фактичного – емпіричного – матеріалу дослідження визначає обрання сукупності методів як відбиття логіко-методологічних аспектів його наукового аналізу.

Нерідко сучасні дослідження в галузі сценічного мистецтва дещо тяжіють до міждисциплінарності, передбачаючи зв'язки із суміжними дисциплінами [2; 5].

Дослідження явища / процесу / творчого доробку певного діяча сфери сценічного мистецтва, обраного автором, як складного інтегрального цілого в міждисциплінарному фокусі уможливорює вивчення взаємозв'язків усіх аспектів його становлення та історико-культурного розвитку. Власне

звичні – театрознавчий та мистецтвознавчий – підходи до вивчення сценічного мистецтва можуть бути ефективно доповнені, наприклад, культурологічним, філософсько-естетичним, історичним, соціологічним, психологічним та іншими дослідницькими підходами.

Сценічне мистецтво, таким чином, постає, як багатогранний феномен, що виникає й історично розвивається в контексті культури, соціокультурних взаємодій, філософсько-естетичних уподобань свого часу, у напруженому діалозі і взаємодії з іншими культурними явищами.

Автори кваліфікаційних робіт зі спеціальності «Сценічне мистецтво», як правило, найчастіше спираються на *міждисциплінарний, культурологічний, мистецтвознавчий та театрознавчий підходи*.

Міждисциплінарний підхід виникає на межі різних наукових дисциплін й відображає інтегративні – принципово об'єднуювальні – тенденції пізнання.

Культурологічний підхід реалізує аналіз предмета в культурно-історичному контексті й формує міждисциплінарність дослідного поля та універсальність пізнавального інструментарію.

Мистецтвознавчий підхід уможливорює вивчення аспектів творчого розвитку явища / процесу / творчого доробку певного діяча сфери сценічного мистецтва

Театрознавчий підхід зумовлює осмислення досліджуваного предмета з позиції авторського бачення.

Саме мистецтвознавчий підхід у контексті осмислення багатомірності й неоднозначності об'єктів художнього аналізу й у процесі збагачення іншими аналітичними прийомами дозволяє відкрити особливу природу сценічної творчості, яке не може та й не повинно сприйматися в обмеженому ракурсі.

Мистецтвознавчий підхід базується, головним чином, на методах: *аналізу твору й аналізу актуального художнього досвіду творчості автора*, які є ключовими методами мистецтвознавчого підходу [7].

Мистецтвознавчий підхід, надаючи змогу виявити характерні особливості розвитку сценічного мистецтва як певної інтерпретації та художньо-образного відображення явищ культури, розкриває методологічні можливості опису, мистецтвознавчого «інструменту» оцінки понадчасової вартості творення, його структурної організації та зв'язку з історією.

Дослідницький інструментарій мистецтвознавства: опис, аналіз та інтерпретація твору.

Опис твору – необхідний початковий етап мистецтвознавчого дослідження, який робить узагальнення на рівні запитання «що є твір?», розширюючи свої межі до розкриття середовища появи та функціонування твору (життєпис митця, географії та культурно-естетичних пріоритетів часу його створення). Опис не може бути простим словесним повтором зрозумілих речей, а повинен давати усвідомленість, що можна побачити, розставляю-

чи акценти й позбавляючись суб'єктивних оцінок. Схема опису охоплює сукупність певної об'єктивної інформації: автор, час та місце створення, матеріал / техніка / формат твору тощо. Така схема будується згідно з усталеним принципом: «від загального до детального». Важливо, що опис відрізняється від аналізу та інтерпретації відсутністю оціночних епітетів. Часом опису цілком достатньо, якщо сприймана сторона – реципієнт – вільно «прочитує» весь внутрішній та зовнішній контекст існування твору. Якщо твір є продуктом культури, мислення та сприйняття в невідомих реципієнту вимірах, то для розкриття свого змісту він потребуватиме також аналізу й інтерпретації, за словами М. Валліса, «свого розуміння як порозуміння з автором, його часами і культурою».

Аналіз твору мистецтва є наступним етапом у намаганні розкрити його зміст, що передбачає виділення окремих структурних частин твору та їх якостей з метою дослідження специфіки. Для повноти аналізу може бути долученим погляд із позиції *аналізу самої форми* (як зовнішньо-внутрішньої структури твору, що відповідає на запитання «яким є твір?»). Завдання мистецтвознавства – з'ясувати місце досліджуваного предмета в загальній історії та відповісти на запитання, яка ідея виражена в цьому творі, чому вона розкривається саме в такий спосіб. Саме на рівні пошуку відповіді на ці запитання аналіз переходить в інтерпретацію твору.

Інтерпретація – тлумачення смислової сторони твору на різних рівнях, що може допомогти в реконструкції ідеї твору, поглибити його історико-стилістичний контекст, пояснити його взаємодію з іншими творами своєї епохи тощо. Інтерпретація також допомагає розкривати символи та знаки, специфічні культурні коди, які неодмінно присутні у видатних творах мистецтва.

У цілому мистецтвознавчий аналіз здійснюється в межах осмислення «мистецької цінності», за Г. Зедльмайром, допомагаючи здійснити своєрідне «оживлення» мистецького твору / явища / процесу.

У рамках мистецтвознавчого підходу в якості конструктивних виокремлюються вже вищезгадані (*методи мистецтвознавчого аналізу – метод дослідження творів, результатів творчої діяльності та метод вивчення актуального художнього досвіду майстра*), а також *метод стильового аналізу художнього тексту, семантичний аналіз*.

Культурологічний підхід певною мірою зумовлює організацію дослідницької діяльності, виробляючи узагальнені й водночас побудовані на різних науково-методологічних підставах напрями аналізу та критерії оцінки явищ культури, залучаючи до своєї сфери вивчення мистецьких явищ / процесів [7].

Багатовекторний культурологічний аналіз – у постійному співвіднесенні явищ / процесів сценічного мистецтва з історичним контекстом культури – є досить ефективним. У цьому проявляється універсальність методологічного потенціалу культурології під час досліджень мистецтва минулого, сьогодення й майбутнього, що відкриває безліч можливостей

для осмислення, інтерпретації та оцінки мистецтва на всіх рівнях його функціонування [7].

Тож інтерпретацію відомих та маловідомих широкому загалу мистецьких явищ сценічного творення з метою виходу на рівень теоретичних узагальнень конструктивно реалізує їх розгляд в якості специфічного феномена культури (тобто культурного явища / процесу). Відповідно, культурологічний підхід до дослідження мистецьких явищ формує основу аналізу в проблематиці культурної реальності – генезису (походження, історії зародження) та еволюції (розвитку) – як певної єдності елементів.

Дослідження сценічного мистецтва передбачає розгляд ставлення до нього шляхом існуючих суджень, оцінок, тлумачень, переосмислень.

Театрознавчий підхід формує поле теорії й історії сценічного мистецтва, з'ясовуючи не «що сказано», а «як», якими засобами чи інструментами створено те чи інше мистецьке явище, у яких формах та ін. Феномен сценічного мистецтва пов'язаний як з осмисленням художньої спадщини минулого, так і з творчими пошуками сучасних театральних діячів; це погляд на історію та ключові персоналії в царині театрознавства, що не заперечує досвіду попередників, навпаки, передбачає необхідність застосування різних напрямів і методів дослідження сценічного мистецтва, адже саме об'єктивний погляд уможлиблює збагачення дослідницьких позицій.

Театрознавчий підхід досліджує різноманітні аспекти сценічної культури та зв'язки між ними. Це дослідження як прямого характеру, так і опосередкованого різноманітними джерелами, насамперед рецензіями в засобах масової інформації як діалогом між сценою (виконавцем) і глядачем, який прояснює особливості розгорнення конкретики публічного виконання й естетичної цінності творення.

У цілому дослідження є покликаним продемонструвати *поглиблене вивчення автором обраної теми*, ґрунтуючись на опануванні інструментарієм наукового пізнання, яке власне складають підходи та методи.

У рамках обраного дослідником підходу саме визначені методи і постають внутрішньою, органічною єдністю «дослідницьких кроків», здійснюваних автором дослідницької роботи.

У дослідженнях, що вивчають сферу сценічного мистецтва, в руслі мистецтвознавчого підходу найбільш затребуваними є такі **методи**, як: **метод аналізу змісту мистецького явища / процесу, біографічний, метод аналізу факторного, формально-аналітичний, стилістичний, іконологічний, аксіологічний (метод ціннісного аналізу), проблемно-хронологічний, семіотичний, герменевтичний (метод інтерпретації), метод історичної періодизації, компаративний, дескриптивний та ін.**

Метод аналізу змісту мистецького явища / процесу.

Біографічний метод полягає в тому, що життєвий досвід митця та його особистість розглядаються як головний чинник творчості, отже, пояснюють її (завдяки відтворенню духовної складової буття певного автора, його уподобань, нахилів, почуттів).

Метод аналізу факторного характеризує місце і роль досліджуваного мистецького явища / процесу в історичній реальності та дозволяє виявити об'єктивні фактори впливу на предмет дослідження, що відбиває найістотніші властивості мистецького явища.

Формально-аналітичний метод вивчає проблеми поетики, формотворення (художньої форми, що сприймається власно як естетичний фактор в мистецтві).

Стилістичний метод виявляє систему сталих форм та виразних властивостей чи виокремлює в структурі твору змістові і формальні ознаки, що дозволяє віднести його до певного стилю / творчого почерку митця.

Іконологічний метод інтерпретації – семантика знаків мистецького твору у знаковому полі доби.

Проблемно-хронологічний метод – виокремлення у широкому контексті певних проблем, що в послідовності аналізуються.

Аксіологічний метод (метод ціннісного аналізу) пов'язаний з вивченням явища / процесу сценічного мистецтва в сенсі затвердження загальнолюдських цінностей, до досягнення яких прагне суспільство (цінності існують лише по відношенню до людини, тож співвідноситься з людськими поглядами щодо їх суті).

Семіотичний метод виходить з аналізу предмету як символічної системи, і будь-яке явище і матеріальної, і духовної культури розуміється як упорядкований набір знаків і символів, що мають певний зміст, – текст, який повинен бути прочитаний дослідником.

Герменевтичний метод (метод інтерпретації) відбиває необхідність радше не знання про феномен, а його розуміння, оскільки знання і розуміння відрізняються один від одного. Саме розуміння дозволяє проникати в суть досліджуваного предмету. На початковому етапі свого розвитку герменевтика, насамперед, тлумачила складні, багатозначні тексти, але тепер цей метод поширюється на дослідження будь-яких культурних феноменів, мистецьких явищ, процесів.

Метод періодизації – динамічний аналіз / розгляд змін досліджуваного явища у часі (вивчення історичного розвитку шляхом розподілу його на відрізки – етапи, стадії, цикли).

Компаративний метод (порівняльний метод) має на увазі порівняльний аналіз явищ / процесів сценічного мистецтва, що дозволяє виявити аспекти специфіки як співставлення періодів чи тенденцій для з'ясування питання про взаємозв'язки і взаємовпливи. Слід пам'ятати, що співставленню надаються лише ті позиції, між якими існує об'єктивна подібність.

Дескриптивний метод – метод науково-аналітичної фіксації отриманої інформації.

Конструктивним методами в руслі культурологічного підходу, на основі яких здійснюється дослідження явищ / процесів сценічного мистецтва в їх історичному розвитку, вважаються: системний, структурно-функціональний (системно-структурний), історико-генетичний, ретро-

спективний, конкретно-історичного аналізу, історико-типологічний, крос-культурний, соціокультурної детермінації, соціологічний, соціометричного аналізу тощо.

Системний метод розглядає певний феномен культури (явище / процес сценічного мистецтва), що представляється цілісними утвореннями та складається з ряду взаємозалежних елементів, які знаходяться у відносинах підпорядкування. Даний метод дозволяє вивчити досліджуваний предмет у всій повноті внутрішніх зв'язків і відносин, зіставити його з іншими соціально-культурними явищами, поглиблено зрозуміти.

Структурно-функціональний метод, що тісно пов'язаний із системним, розглядає кожен елемент певного феномену культури чи мистецтва з точки зору його ролі – функції – й дозволяє виокремити структурні елементи досліджуваного явища / процесу сценічного мистецтва, зрозуміти як вони взаємопов'язані між собою. Інший варіант назви – *метод системно-структурний*, – який сприяє здобуттю знань про предмет в ракурсі його специфічних характеристик.

Історико-генетичний метод надає ніби історичну «біографію» явища й уможливорює розуміння, що саме важливо з точки зору його виникнення і розвитку – від зародження до існуючого стану чи загибелі.

Ретроспективний метод дозволяє «проникнути» у невивчені минулі стани розвитку явища за допомогою знань про сучасний стан. Цей метод застосовується за відсутності певної інформації, коли без уявного проектування не обійтись.

Метод конкретно-історичного аналізу – опису специфіки обраних фактів.

Історико-типологічний метод дозволяє ділити на певні групи (типи, роди, види тощо) історичні явища та процеси за обраними ознаками.

Метод історичної реконструкції – відтворення ретроспективи фактографії розвитку явища / процесу сценічного мистецтва.

Крос-культурний метод відбиває зріз культурної ситуації в динаміці розвитку.

Метод соціокультурної детермінації вивчає предмет з огляду на соціокультурні фактори, що зумовлюють його поступ.

Соціологічний метод досліджує проблему організації художнього життя.

Методи соціометричного аналізу (інтерв'ю, анкетування, опитування, спостереження тощо) будь-яке явище культури оцінюються з позиції соціальної доцільності.

Названі методи можуть використовуватися у взаємодії з найбільш затребуваними загальнонауковими методами, що можуть поставати їх складовою частиною, – методами аналізу й синтезу, порівняння, теоретичного осмислення й узагальнення.

Загальнонаукові методи мають й окреме самостійне значення.

Вивчення будь-якого процесу чи явища неможливе без аналізу та синтезу.

Методи аналізу – контент-аналіз, джерельний аналіз, текстуальний аналіз – реалізують відбиття й розчленування об'єкта пізнання на складові з метою детального їх розгляду і вивчення зв'язків між ними.

Методи синтезу – систематизація, типологізація, класифікація, узагальнення – полягають у дослідженні об'єкта в цілому на основі знання згідно з проаналізованими його компонентами (ознаками, властивостями тощо) та зв'язків між ними, що й дозволяє зробити певні узагальнення (висновки), які характеризують стан об'єкта в цілому. Зокрема, *метод класифікації (типологізації)* – поділ об'єктів дослідження на класи (типи, види тощо) на підставі однієї або кількох ознак. Вирізняють звичайну класифікацію, за якої виокремлюють одну ознаку (критерій) класифікації, та класифікацію, проведену шляхом багатовимірного аналізу, коли об'єкти складають певні класи на основі низки їх ознак.

Метод узагальнення фіксує загальні ознаки й властивості та здійснює перехід від одиничного, особливого до загального, від менш загального до більш загального.

Метод спостереження – планомірне вивчення об'єкта.

Таким чином, логіку авторської інтерпретації визначає обрана наукова методологія, підходи та методи дослідження, синтез яких є інтегральним пізнанням і концептуалізацією певного явища / процесу сценічного мистецтва.

Бібліографічний список

1. Іваненко О. Основи наукових досліджень / О. Іваненко, Ю. Носачова, Я. Радовенчик. – Київ : Кондор, 2020. – 132 с.
2. Клековкін О. Ю. Мистецтво : методологія дослідження / Олександр Клековкін; Ін-т проблем сучасного мистецтва, НАМ України. – Київ : Фенікс, 2017. – 144 с.
3. Клековкін О. Ю. Театр при століку. Методологія театрознавства : подорож. щоденник / Олександр Клековкін ; Нац. акад. мистецтв України, Ін-т проблем сучас. мистецтва. – Київ : Фенікс, 2013. – 428 с.
4. Мальська М., Основи наукових досліджень / М. Мальська, Н. Паньків ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : Видавництво ЛНУ ім. І. Франка, 2020. – 226 с.
5. Науково-практичні дослідження розвитку творчого процесу в різних видах мистецтва (кінематограф, телебачення, театр, медіа) : [в 6 т.] : колект. моногр. / [наук. ред. О. В. Безручко] ; Київ. міжнар. ун-т, Ін-т телебачення, кіно і театру, Каф. кіно-, телемистецтва. – Київ : КиМУ, 2014. – 6 т.
6. Театр: історія, теорія, практика : пер. з пол. / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Каф. театрознавства та актор. майстерності. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – 203 с.
7. Шейко В. М. Наукова творчість у галузі культурології і мистецтвознавства / В. М. Шейко, Ю. П. Богущкий, Н. М. Кушнарєнко ; М-во освіти і науки України, Харків. держ. акад. культури, Ін-т культурології Нац. акад. мистецтв України. – Харків : ХДАК, 2016. – 329 с.

